

ньому безкласовому суспільстві, що суперечило об'єктивним закономірностям суспільного розвитку, розуміння яких було відсутнє у політичній верхівці більшовиків [7, с. 130].

Отже, Спілка войовничих безвірників відіграла важливу роль у антирелігійній політиці більшовиків, пропагуючи атеїзм та сприяючи знищенню релігійних елементів у радянському суспільстві. З одного боку, спілка здійснювала широкомасштабну пропаганду та проводила різноманітні заходи для відриву суспільства від релігії. З іншого боку, багато з цих заходів стикалися з опором та неприйняттям з боку населення, особливо в сільських регіонах, де релігія мала глибокі корені. Більшість громадян не відмовлялися від своїх релігійних переконань, навіть під тиском антирелігійної пропаганди. Отож антирелігійна кампанія мала певний вплив на суспільство та змінила деякі аспекти релігійного життя, але її ефективність була обмеженою, і багато зусиль у цьому напрямку не призвели до викорінення релігії з суспільної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Андрущак Р.І. Антирелігійна діяльність Спілки войовничих безвірників відносно Римо-католицької церкви на Поділлі наприкінці 20-х рр. ХХ століття. *Гілея*. 2016. № 105(2). С. 43-45.
2. Пащенко В.О. Свобода совісті в Україні: Міфи і факти 20 – 30-х років. Київ, 1994.
3. Пащенко В.О. Православ'я в новітній історії України. Полтава: АСМІ, 1997. Ч.1.
4. Верига В. Конфіскація церковних цінностей в Україні в 1922 р. Київ, 1996.
5. Нестуля О. Доля церковної старовини в Україні. 1917 – 1941 рр. Ч. 1. 1917 – середина 20-х років. Київ, 1995.
6. Ігнатуша О. Характер і динаміка розвитку Спілки войовничих безвірників України (1926 – 1941 рр.). *Історія релігій в Україні: праці XIII Міжнародної конференції*. Львів: Логос, 2003. Кн.1. С. 263-269.
7. Дудка Л. Організаційне становлення Спілки безвірників України в 20-х роках ХХ ст. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвідомчий збірник наукових праць*. Київ, 2005. Вип. 8. С. 125-135.
8. Ченцов В. Політичні репресії в радянській Україні в 20-ті роки. Київ, 2005.

Отримано: 12.03.2024

Юлія МАГАСЬ-ДЕМИДАС

кандидат історичних наук,

докторантка кафедри археології,

спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

НАДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТА МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПРОФЕСІЙНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

На початку ХХ ст. у Наддніпрянській Україні стрімко зростала чисельність робітничого класу. Складні умови праці, низька заробітна плата, тривалий робочий день були складними проблемами для робітників та службовців. Через них вони не могли задовольнити свої елементарні базові потреби (харчування, житло), подбати про дозвілля та підвищити свій культурний рівень. Серед інших нагальних проблем було також отримання медичної та правової допомоги. У робітників зазвичай не було коштів, щоб ними скористатися. Розв'язати

це питання намагалися різні суспільні інституції (організації та зібрання лікарів і юристів), професійні об'єднання робітників та службовців.

Метою статті є проаналізувати форми організації юридичної та медичної допомоги у професійних об'єднаннях Наддніпрянщини поч. ХХ ст., масштаби та ефективність цієї діяльності.

Пункти щодо надання юридичної й медичної допомоги часто включалися до статутів професійних спілок. Зокрема, статут Київської професійної спілки перукарів, затверджений 1906 р., одним із завдань проголошував надання правничої і медичної допомоги своїм членам та їхнім сім'ям. Також ішлося про покращення санітарних умов на виробництві та у житлових приміщеннях, які відводились господарями для проживання підмайстрів [3, арк. 22, 24].

Статути професійної спілки робітників каретного виробництва Київської губернії та професійної спілки ліжкового виробництва Київської губернії затверджені того ж року, містили пункти, які стосувалися названого питання: домагатися надання безкоштовної (за рахунок роботодавця) медичної допомоги з повним збереженням заробітної плати в разі хвороби чи травми; організувати медичну та юридичну допомогу своїм членам за рахунок спілки. Передбачалася організація санітарного нагляду за всіма майстернями та приміщеннями для учнів, здійснення заходів для забезпечення здоров'я робітників [3, арк. 33-34, 76].

Не лише для робітників, а й для службовців питання було актуальним. Зокрема, статут Спілки осіб, які служать у сільському господарстві та сільськогосподарській промисловості Південно-Західного краю (1909 р.) надавав можливість об'єднанню створювати бюро для надання юридичної допомоги та організовувати лікарську допомогу [6, арк. 1-1зв.].

У деяких об'єднаннях з цією метою створювалися спеціальні капітали. Наприклад, в Катеринославській профспілці лісопилних робітників, крім основного й оборотного капіталів, був ще просвітницький, медичної допомоги й допомоги безробітним [1, с. 161]. Іноді такі додаткові внески могли поширюватися не на всіх, а на окремі категорії членів, наприклад, на тих, хто хотів користуватися медичною чи юридичною допомогою [1, с. 157].

Медична й юридична допомога, експертиза при травмах були не під силу одній дрібній профспілці. Тому облаштовувати їх було краще не при окремих професійних об'єднаннях, а при їхніх центральних бюро, що дозволяло залучити більше коштів при меншому розмірі внеску від робітника. Наприклад, у Катеринославі такий внесок становив 5 коп. із члена. До таких комісій доцільно було залучати не лише лікарів, а й самих членів профспілок – із метою здійснення досліджень санітарних умов на виробництві, вивчення професійних хвороб [1, с. 134, 180].

Налагодити медичну допомогу було важче, ніж юридичну. Спілки намагалися укласти договори з лікарями щодо лікування членів та їхньої родини [1, с. 181]. Зокрема, Київське професійне товариство з обробки дерева у лютому 1914 р. уклало такі угоди. Відповідно до них прийом у лікаря коштував для члена профспілки 25 коп., а виїзд лікаря додому до пацієнта – 75 коп. Також було досягнуто домовленостей із деякими аптекарями про продаж ліків зі знижкою 30 %. Наступним етапом планувалося влаштувати безкоштовний амбулаторний прийом із видачею ліків, для чого спілка вирішила об'єднатися з іншими київськими професійними спілками, але початок війни не дозволив реалізувати цю ідею, оскільки багатьох лікарів та членів профспілок було мобілізовано на фронт. У вказаній організації також було налагоджено безкоштовну юридичну допомогу [4, арк. 15].

На практиці масштаби надання таких послуг були незначними. Так, у Київському професійному товаристві робітників типо-літографських та палітурних закладів протягом 1909-

1913 рр. звернулося по медичну допомогу близько 50 членів [2, арк. 498-498 зв.]. Київське професійне товариство із виготовлення одягу, яке на кінець 1915 р. нараховувало 136 учасників, протягом 1914-1915 рр. отримало від своїх членів внесків за медичні талони у сумі 72 руб. 75 коп., внесків на юридичну допомогу – 2 руб. 30 коп. При цьому витрати на медичну допомогу склали 80 руб. 25 коп. Про витрати на юридичну допомогу товариство не зазначало, з чого можна зробити висновок, що вона не надавалася [5, арк. 30-30 зв.] (що й не дивно з огляду на мізерну суму, яка була зібрана). Отже, як бачимо, обсяги такої діяльності були незначними. Основними причинами можна назвати як невеликий розмір самої професійної спілки, так і бідність її членів, а також воєнні обставини.

Практика створення юридичних бюро мала місце при центральних бюро профспілок у великих містах, зокрема в Катеринославі. Такі установи, як правило, діяли на наступних засадах: праця юристів має бути оплачуваною; послуги юристів має оплачувати профспілка за рахунок внесків, зібраних із членів (у Катеринославі місячний внесок на послуги юриста становив 2 коп. з кожного учасника спілки); юрист зобов'язаний вести тільки ті справи, які торкаються професійної діяльності (травми, порушення договору, найму на роботу), за іншими ж кримінальними й цивільними справами він міг надавати тільки поради; не члени також могли допускатися до допомоги – безкоштовно чи за малу плату. Цей крок розцінювався як засіб пропаганди профспілкової роботи; до складу юридичних комісій, поряд із професійними правниками, варто залучати представників від робітників, оскільки юристи часто бували погано обізнаними зі специфікою тієї чи іншої професії. Це, в свою чергу мало на меті збагачення самих робітників юридичними знаннями [1, с. 188].

Отже, робітники та службовці гостро відчували потребу з медичній чи правничій допомозі, але оплатити її самостійно вони не могли. Це питання намагалися вирішити професійні спілки, які передбачали своїми статутами організацію таких послуг на вигідних для своїх членів умовах. Для цього збиралися додаткові місячні внески, створювалися спеціальні капітали, укладалися договори з лікарями та правниками, організовувалися спеціальні бюро. Проте така діяльність не досягла значних обсягів через малочисельність профспілок, бідність та низький рівень громадської свідомості їхніх членів, які не могли сплачувати відповідні внески або не вбачали в цьому потреби. Масштабна мобілізація у зв'язку з початком Першої Світової війни завадила розгорнути надання юридичної й правової допомоги в потрібному обсязі.

Список використаних джерел:

1. Дмитриев К. Из практики профессионального движения в России. Организация союзов. Книгоиздательство "Освобождение труда", 1907. 204 с.
2. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАК України). Ф. 274. Оп. 5. Спр. 9. 514 арк.
3. ЦДІАК України. Ф. 574. Оп. 1. Спр. 1013. 297 арк.
4. ЦДІАК України. Ф. 574. Оп. 1. Спр. 1833. 25 арк.
5. ЦДІАК України. Ф. 574. Оп. 1. Спр. 1894. 57 арк.
6. ЦДІАК України. Ф. 1262. Оп. 1. Спр. 43. 112 арк.

Отримано: 12.03.2024